

Verantwoord Beleggen beleid Stichting Pensioenfonds Forbo

Opgesteld: November 2021,
Vastgesteld: Maart 2022

Inhoudsopgave

INLEIDING	3
1 VISIE EN UITGANGSPUNTEN VERANTWOORD BELEGGEN	4
1.1 WAAROM EEN MAATSCHAPPELIJK VERANTWOORD BELEGGINGSBELEID?	4
1.2 UITGANGSPUNTEN MAATSCHAPPELIJK VERANTWOORD BELEGGINGSBELEID	4
1.3 INSTRUMENTEN MAATSCHAPPELIJK VERANTWOORD BELEGGEN	5
2 THEMA'S VERANTWOORD BELEGGEN	6
2.1 ENVIRONMENT: KLIMAAT	6
2.2 SOCIALE ASPECTEN: ARBEIDSRECHTEN EN MENSENRECHTEN	7
2.3 GOED ONDERNEMINGSBESTUUR: BELONING EN BELASTING	7
3 UITSLUITINGSBELEID	8
3.1 ALGEMENE UITGANGSPUNTEN	8
3.2 UITSLUITINGSBELEID LANDEN	8
3.3 UITSLUITINGSBELEID ONDERNEMINGEN	8
3.4 UITSLUITING NA DIALOOG	9
3.5 UITVOERING EN TRANSPARANTIE	9
4 ESG-INTEGRATIE	10
4.1 ALGEMENE UITGANGSPUNTEN	10
4.2 SELECTIE EN MONITORING VAN VERMOGENSBEHEERDERS	10
4.3 ESG-OVERWEGINGEN IN BELEGGINGSSTRATEGIEËN EN BELEGGINGSBESLISSINGEN	10
5 ACTIEF AANDEELHOUDERSCHAP	11
5.1 ALGEMENE UITGANGSPUNTEN	11
5.2 STEMMEN	11
5.2.1 <i>Algemene uitgangspunten</i>	11
5.2.2 <i>Stembeleid</i>	11
5.3 DIALOOG	12
5.3.1 <i>Algemene uitgangspunten</i>	12
6 POSITIEVE IMPACT	15
7 UITVOERING VERANTWOORD BELEGGINGSBELEID	16
7.1 TRANSPARANTIE OVER VERANTWOORD BELEGGEN	16
7.2 UITVOERING VERANTWOORD BELEGGINGSBELEID	16

Inleiding

Maatschappelijk verantwoord beleggen staat niet op zichzelf, maar staat in dienst van de strategische ambities van Pensioenfonds Forbo en speelt zich af binnen een bredere context. In onze ABTN wordt ingegaan op de strategische ambities en context en de betekenis ervan voor verantwoord beleggen bij Pensioenfonds Forbo. Wij streven ernaar om negatieve maatschappelijke effecten van onze beleggingen te voorkomen en waar mogelijk ook om positieve maatschappelijke impact te realiseren.

Pensioenfonds Forbo benadert verantwoord beleggen als een integraal onderdeel van het beleggingsproces. Omdat we geloven dat verantwoord beleggen bijdraagt aan een goede inschatting van de lange termijn houdbaarheid van investeringen, neemt Pensioenfonds Forbo informatie over ESG-factoren mee in investeringsbeslissingen. In elk nieuw strategiedocument, productmandaat en investeringsvoorstel wordt verantwoord beleggen geadresseerd. Bij de selectie en monitoring van vermogensbeheerders wordt integratie van materiële ESG risico's en kansen meegewogen.

Pensioenfonds Forbo wil bewust beleggen. Dat betekent dat we willen weten waarin we beleggen en dat we uit kunnen leggen waarom. Pensioenfonds Forbo wil ook de keuzes rond Verantwoord Beleggen helder en toetsbaar motiveren. Om onze ambities ten aanzien van maatschappelijk verantwoord beleggen te realiseren heeft Pensioenfonds Forbo een verantwoord beleggingsbeleid vastgesteld.

1 Visie en uitgangspunten Verantwoord Beleggen

1.1 Waarom een Maatschappelijk Verantwoord Beleggingsbeleid?

Een verantwoord rendement, dat is onze keuze. We zijn ons bewust van onze maatschappelijke verantwoordelijkheid als pensioenfonds en institutionele belegger en willen daar naar handelen. Dit betekent dat we in ons beleggingsbeleid rekening houden met milieu, sociale factoren en goed ondernemingsbestuur. Deze factoren hebben immers een invloed op onze beleggingen. Tegelijkertijd hebben onze beleggingen ook invloed op de wereld.

Het past binnen onze verantwoordelijkheid om, samen met onze inzet voor een financieel goed pensioen, verantwoordelijkheid te nemen voor de effecten van onze beleggingen op de wereld waarin onze deelnemers met pensioen gaan. We willen negatieve effecten voor de samenleving voorkomen en waar mogelijk een positieve bijdrage leveren. Zo willen we beleggen voor een goed rendement in een leefbare en duurzame wereld.

Dat verantwoord beleggen willen we in alle aspecten van het beleggen integreren, van beginselen tot beleggingsbeleid, strategieën en mandaten, tot beheer en uitvoering van de beleggingen.

1.2 Uitgangspunten Maatschappelijk Verantwoord Beleggingsbeleid

We zijn lange termijn beleggers. Dat betekent dat onze beleggingen houdbaar moeten zijn op lange termijn en ook op lange termijn een duurzaam rendement moeten geven. Dat is ook het uitgangspunt voor ons MVB-beleid.

Wij hechten grote waarde aan onze maatschappelijke verantwoordelijkheid en zijn ons bewust van de gevolgen van ons beleggingsbeleid voor de reële wereld. Dit vormt integraal onderdeel van onze besluitvorming. Daarnaast onderkennen wij de invloed die de wereld heeft op onze beleggingen. Wij zijn er van overtuigd dat bedrijven die rekening houden met het milieu, sociale factoren en de kwaliteit van ondernemingsbestuur, op langere termijn een betere risico/rendementsverhouding laten zien.

De manier waarop ons beleggingsbeleid wordt uitgevoerd door onze fiduciair manager voldoet aan internationale richtlijnen en verdragen. In de manier waarop we beleggen willen we ook rekening houden met de identiteit en voorkeuren van onze achterban, en doen we voortdurend onderzoek naar *ESG*-aspecten (*Environmental, Social and Governance*) van de beleggingen.

Internationale richtlijnen en verdragen

Onze fiduciair manager respecteert bij de uitvoering van ons beleggingsbeleid de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en aanverwante verdragen, de kernverdragen van de Internationale Arbeidsorganisatie van de Verenigde Naties (ILO), en de Richtlijnen van de Verenigde Naties over bedrijven en mensenrechten (UN Guiding Principles on Business and Human Rights). Onze fiduciair manager verwacht van bedrijven waarin wij investeren dat zij volgens de OESO-richtlijnen voor Multinationale ondernemingen op maatschappelijk verantwoorde wijze hun bedrijfsvoering inrichten. Dan gaat het om kwesties als mensenrechten, arbeidsrechten, milieu- en natuurimpact, tegengaan van omkoping en corruptie, consumentenbelang, en verantwoorde omgang met belasting. Het OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers is voor onze fiduciair manager een belangrijke leidraad, omdat hierin beschreven staat hoe de OESO-richtlijnen kunnen worden toegepast in ons beleggingsbeleid. Onze fiduciair manager onderschrijft deze richtlijnen ook, en gebruikt tevens het richtsnoer als leidraad voor hun uitvoering. Onze fiduciair manager is ondertekenaar van het Parijsakkoord en het Nederlandse Klimaatakkoord.

Sustainable Finance Disclosure Regulation

Met ingang van 10 maart 2021 moeten pensioenfondsen voldoen aan de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR). De SFDR komt voort uit het actieplan van de Europese Commissie voor de financiering van een duurzame economie.

De SFDR houdt in dat pensioenfondsen moeten aangeven of ze omgaan met de belangrijkste ongunstige effecten op mens, milieu en samenleving, die voortkomen uit de beleggingsbeslissingen.

Gegeven de omvang van het pensioenfonds en de onduidelijkheid over exacte rapportageverplichtingen en de mogelijke kosten die met deze rapportage gepaard kan gaan, heeft SPF besloten om vooralsnog geen rekening te houden met deze effecten bij beleggingsbeslissingen. Ook heeft het pensioenfonds besloten de regeling niet als een lichtgroene (artikel 8) regeling te classificeren. Het pensioenfonds wil eerst toetsen of zij aan de rapportageverplichtingen kan voldoen, voordat zij er voor kiest de ongunstige effecten mee te wegen in de beleggingsbeslissingen of een de regeling als lichtgroen te classificeren.

Onze deelnemers

De identiteit en voorkeuren van onze achterban worden daar waar mogelijk meegenomen in ons Verantwoord beleggen beleid.

1.3 Instrumenten Maatschappelijk Verantwoord Beleggen

Deze uitgangspunten zijn de basis voor ons Maatschappelijk Verantwoord beleggen-beleid, dat door onze fiduciair manager uitgevoerd wordt aan de hand van vier instrumenten. Deze instrumenten, Uitsluiting, ESG-integratie, Actief Aandeelhouderschap en Positieve impact worden beschreven in de hoofdstukken 3 tot en met 6.

De in het volgend hoofdstuk beschreven thema's zijn daarin extra relevant voor ons.

2 Thema's Verantwoord Beleggen

In ons beleggingsbeleid houden we rekening met milieu, sociale factoren en de kwaliteit van het ondernemingsbestuur (ESG-factoren). Wij willen onze negatieve impact minimaliseren en onze positieve impact maximaliseren. Hierbij is het van belang dat deze impact gemeten kan worden. De voorkeur gaat daarom uit naar beleid en onderwerpen waarvan de impact meetbaar is.

Om onze invloed effectief aan te wenden brengen we focus aan in het Verantwoord Beleggen beleid. De volgende thema's zijn voor ons van belang.

2.1 Environment: Klimaat

De impact van klimaatverandering kan grote gevolgen hebben voor zowel de leefomgeving als de portefeuille. De gemiddelde temperatuur op aarde stijgt en zal de komende periode naar verwachting verder blijven stijgen, grotendeels als gevolg van door de mens geproduceerde CO₂ uitstoot. Dit heeft ingrijpende gevolgen voor onze planeet en haar bevolking, zoals onherstelbare schade aan ecosystemen en een lagere landbouwproductiviteit. De verwachte gevolgen van klimaatverandering zijn wereldwijd groot, maar in het bijzonder zijn opkomende landen en kustgebieden kwetsbaar.

Striktere regelgeving met als doel klimaatverandering te beperken brengt risico's met zich mee voor bedrijven. Kosten kunnen bijvoorbeeld oplopen als gevolg van hogere CO₂-belastingen en investeringen gerelateerd aan fossiele brandstoffen dienen mogelijk vervroegd te worden afgeschreven indien wordt overgestapt op schone energiebronnen. Risico's die samenhangen met de transitie naar een economie die fors minder CO₂ uitstoot worden transitierisico's genoemd. Daarnaast brengt klimaatverandering fysieke risico's met zich mee. De financiële prestaties van organisaties worden bijvoorbeeld beïnvloed door veranderingen in de beschikbaarheid en kwaliteit van water, voedselveiligheid en extreme temperatuurveranderingen.

Onze fiduciair manager brengt de financiële risico's en mogelijke negatieve gevolgen van onze beleggingen op onze leefomgeving in kaart. Aan de hand van deze informatie stellen we beleid op met als doel klimaatrisico's te beheersen en bij te dragen aan de energietransitie. Onze fiduciair manager gaat bijvoorbeeld in gesprek met de bedrijven in onze aandelenportefeuille die veel kunnen betekenen voor de energietransitie en een groot risico lopen als zij hun bedrijfsmodel niet aanpassen. Daarnaast wordt rekening gehouden met klimaatverandering bij de ontwikkeling van nieuwe beleggingsstrategieën, bijvoorbeeld door niet te investeren in beleggingen waarvoor de klimaatrisico's groot zijn.

Jaarlijks rapporteert onze fiduciair manager de CO₂-voetafdruk van onze beleggingen aan ons.

2.2 Sociale aspecten: Arbeidsrechten en mensenrechten

Het is belangrijk dat bedrijven arbeidsrechten en mensenrechten respecteren én binnen de toeleveringsketen invloed aanwenden zodat hun partners en toeleveranciers dit ook doen. Dan gaat het erom dat overal ter wereld mensen hun werk veilig en gezond kunnen uitoefenen, maar ook dat zij recht hebben op een fatsoenlijk salaris en dat zij niet bang hoeven te zijn om misstanden op of rond de werkvloer aan te kaarten.

Het belang van het naleven van arbeidsrechten en mensenrechten is enerzijds principieel: als pensioenfonds begrijpen wij het belang dat bedrijven in omgang met hun werknemers en directe omgeving zich verantwoordelijk opstellen. Anderzijds zien we ook de risico's als bedrijven deze verantwoordelijkheid afschuiven: reputatierisico, aanleveringsproblematiek, niet voldoen aan steeds verdergaande regelgeving, importproblemen. Ook zien we dat bedrijven die op een goede manier arbeidsrechten en mensenrechten in hun bedrijfsvoering implementeren, hier voordeel uit behalen. Zij kunnen vaak efficiënter produceren, zijn beter in staat in te spelen op veranderende omgevingen in de toeleveringsketen, en hebben vaak meer tevreden en productieve werknemers.

We beschouwen het dialoogbeleid als een belangrijk instrument bij het aanpakken van sociale aspecten. Met dat dialoogbeleid ondersteunen wij vrijheid van vakvereniging en het recht op collectieve onderhandelingen, maar ook het uitbannen van elke vorm van gedwongen arbeid, kinderarbeid en arbeidsdiscriminatie.

2.3 Goed ondernemingsbestuur: Beloning en Belasting

Onze fiduciair manager doet ook onderzoek naar goed bestuur van landen en bedrijven. We vinden het belangrijk dat bedrijven goed worden bestuurd, omdat dat invloed heeft op het rendement van onze investeringen. Ook gaan goed geleide bedrijven vaak beter om met de wereld om hen heen en hun personeel. Voor landen waar we geld aan uitlenen vinden we het belangrijk dat de overheid zich betrouwbaar gedraagt, omdat daar ons geld veiliger is. We willen dat bedrijven goede werkgevers zijn. Door personeel goed te belonen, en rechtvaardig en proportioneel om te gaan met het beloningsbeleid voor de top van het bedrijf. Er moeten duidelijke en transparante procedures zijn voor het ontwikkelen van het beloningsbeleid en bonussen voor bestuurders. Als langetermijnbelegger is het voor ons belangrijk dat ondernemingen zich niet richten op maximale winst op de korte termijn, maar op een goede prestatie van de onderneming op lange termijn en houdbaarheid van het bedrijfsmodel. Het beloningsbeleid moet daarom ook gericht zijn op de langetermijnprestaties en houdbaarheid van het bedrijf.

Ook vinden we dat bedrijven rekenschap moeten geven over de belastingen die ze afdragen. Ondernemingen profiteren van publieke voorzieningen zoals bereikbaarheid, veiligheid, en sociale voorzieningen en moeten daar via belastingen ook aan bijdragen en zich hierbij te houden aan wetten en regels die de overheid stelt. Anders brengen ze ook hun eigen draagvlak in gevaar. In de volgende hoofdstukken wordt beschreven hoe wij invulling geven aan deze thema's.

3 Uitsluitingsbeleid

3.1 Algemene uitgangspunten

We hanteren voor zowel ondernemingen als landen een uitsluitingsbeleid. We sluiten ondernemingen uit waarvan de producten of kernactiviteiten in strijd zijn met internationale verdragen. Ook als activiteiten van bedrijven principieel niet passend zijn bij het pensioenfonds worden bedrijven uitgesloten. Daarnaast kunnen bedrijven worden uitgesloten als de dialoog niet succesvol is. Tot slot sluiten we landen uit die onderworpen zijn aan opgelegde sancties door de VN Veiligheidsraad en de Europese Unie.

3.2 Uitsluitingsbeleid landen

Ons uitsluitingsbeleid voor landen is gebaseerd op internationale verdragen die door Nederland zijn ondertekend of waaraan Nederland op grond van het VN- en EU-lidmaatschap is gebonden. Als er sancties zijn afgevaardigd tegen leiders van een bepaald land, beleggen wij niet in staatsobligaties van dat land of in bedrijven die hun hoofdvestiging in dat land hebben.

3.3 Uitsluitingsbeleid ondernemingen

Wanneer de aard van het product of de dienst van een onderneming in strijd is met door de Nederlandse overheid getekende internationale verdragen, is een investering onverantwoord. Wij sluiten ondernemingen uit die direct betrokken zijn bij de ontwikkeling, productie en het onderhoud van controversiële wapens. Hieronder vallen de volgende typen wapens en bijbehorende verdragen:

- Anti-persoonsmijnen¹
- Clusterwapens²
- Chemische en biologische wapens³
- Kernwapens⁴
- Witte-fosforwapens voor militaire doeleinden

Per onderneming onderzoekt onze fiduciair manager of een onderneming direct of indirect bij controverses betrokken is. Wanneer bedrijven zélf één of meerdere van bovengenoemde typen wapens ontwikkelen, produceren, onderhouden, verkopen, of distribueren en dus directe betrokkenheid hebben, investeren we niet in deze onderneming. Ook sluiten we bedrijven uit die onderdelen voor deze wapens produceren of leveren en als zij diensten leveren ten behoeve van onderhoud en ontwikkeling van controversiële wapens. Bij deze bedrijven doen we dat op basis van indirecte betrokkenheid.

Tot slot worden ondernemingen uitgesloten als zij een controlerend belang hebben in een dochteronderneming of *joint venture* die substantieel betrokken is bij de productie van deze wapens.

---

¹ Verdrag van Ottawa (Ottawa convention)

² Convention on Cluster munitions

³ Chemical Weapons Conventions and Biological and Toxin weapons Convention

⁴ Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT)

Naast het uitsluiten van producenten van controversiële wapensystemen, sluiten we ook bedrijven uit die niet in overeenstemming met de volgende door de Nederlandse regering ondertekende verdragen opereren:

- Het Protocol van Montreal (bescherming van de ozonlaag)
- CITES verdragen (bedreigde dieren- en plantensoorten)

3.4 Uitsluiting na niet-succesvolle dialoog

Er kan ook tot uitsluiting worden overgegaan in het geval van onvoldoende voortgang op specifieke ESG-onderwerpen. Als we, via onze fiduciair manager, in dialoog zijn met een bedrijf over een ESG-onderwerp en het bedrijf verandert zijn gedrag niet of is onvoldoende bereid om hierover met ons te spreken, kunnen we besluiten onze positie in het bedrijf te verkopen. We wegen in die beslissing ook mee welke eventuele negatieve gevolgen van deze uitsluiting zullen uitgaan. In hoofdstuk 5 bespreken we het dialoogprogramma.

3.5 Controversiële producten

Door pensioenfonds Forbo is een aantal activiteiten benoemd als onwenselijk om in te beleggen. Deze uitsluitingen hebben een principiële grond. Het gaat om de volgende activiteiten:

- Tabak: roken kent alleen negatieve maatschappelijke gevolgen. De consumptie van tabak draagt bij aan de vroege dood van twee van de drie rokers. Daarnaast zijn tabaksproducenten vaak niet in staat om een strategische verandering te maken door tabaksproducten te vervangen voor producten die wel verantwoord zijn.
- Handvuurwapens voor civiel gebruik: bedrijven die handvuurwapens voor civiel gebruik produceren en bedrijven die deze wapens verkopen (retailers) worden als niet passend gezien.
- Adult entertainment: op basis van principiële gronden sluiten we adult entertainment (porno- en gokindustrie) uit. Daarnaast achten we de risico's op mensenrechtenschendingen omwille van arbeidsomstandigheden (uitbuiting, mensenhandel) te groot.
- Bont: op basis van principiële gronden sluiten we beleggingen in bont uit. Productie van bont vindt plaats onder zeer slechte omstandigheden voor de dieren. Daarnaast is bont niet noodzakelijk om fundamentele menselijke behoeften te vervullen, omdat er voldoende alternatieven zijn.

3.6 Uitvoering en transparantie

De uitsluitingslijst wordt door onze fiduciair manager opgesteld met behulp van onderzoek van een externe dataleverancier. De uitsluitingen worden aan het begin van elk kwartaal geïmplementeerd.

4 ESG-integratie

4.1 Algemene uitgangspunten

We willen beleggen in financieel gezonde bedrijven die hun maatschappelijke verantwoordelijkheid nemen en zich richten op de lange termijn. Daarom willen we dat bedrijven goed kijken naar risico's voor hun bedrijfsvoering en rekening houden met mensen, milieu en goed bestuur. Die manier van beleggen noemen we ook wel ESG-integratie. ESG staat voor milieu (Environmental), sociaal (Social) en goed ondernemingsbestuur (Governance).

Bij nieuwe beleggingsstrategieën denken we na over welke rol deze ESG-factoren spelen in onze beleggingen. Per beleggingscategorie maken we daarom keuzes over de manier van ESG-integratie, bijvoorbeeld door het screenen van ondernemingen op ESG-factoren, specifieke duurzaamheidsdoelstellingen of het niet beleggen in bepaalde sectoren.

Ook kijken we bij de selectie van externe vermogensbeheerders goed of ook zij risico's en kansen op ESG-gebied goed meenemen in hun beleggingen. Zo nemen wij in al onze beleggingen ESG-factoren mee.

4.2 Selectie en monitoring van vermogensbeheerders

ESG-integratie is een onderdeel van het selectie en monitoring proces van onze vermogensbeheerders. Onze fiduciair manager ziet hierop toe. We onderzoeken het beleggingsbeleid van onze vermogensbeheerders en de capaciteit van onze vermogensbeheerders om ESG mee te nemen in investeringsbeslissingen. Ook wordt van onze vermogensbeheerders verwacht dat zij rapporteren over de voortgang van ESG-integratie en over ESG-factoren in de portefeuille. Al deze ESG-gerelateerde criteria wegen voor mee in de beoordeling van managers.

4.3 ESG-overwegingen in beleggingsstrategieën en beleggingsbeslissingen

Actief en passief

We integreren ESG-factoren in actief en passief beheerde beleggingen. Zo kan een actieve portefeuillemanager bijvoorbeeld besluiten om een bepaald aandeel te verkopen omdat het risico op betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen te hoog is. Maar het wegen van ESG-criteria kan ook toegepast worden op passieve beleggingen. Bij deze beleggingen wordt een van tevoren vastgestelde benchmark nauwkeurig gevolgd. Er vinden dus geen individuele investeringsbeslissingen plaats, maar ondernemingen kunnen uitgesloten worden als ze niet voldoen aan onze ESG-criteria. Door het toepassen van een ESG-screening worden de slechtst presterende bedrijven uitgesloten van beleggingen. Zo worden ook in onze passieve beleggingen ESG-prestaties meegenomen.

5 Actief Aandeelhouderschap

5.1 Algemene uitgangspunten

We vinden het belangrijk een actief en betrokken aandeelhouder te zijn. We doen dit door via onze fiduciair manager de dialoog aan te gaan met de ondernemingen waarin belegd wordt en door onze stem uit te laten brengen tijdens aandeelhoudersvergaderingen.

We zijn ervan overtuigd dat onze investeringen impact hebben op de wereld, en de wereld impact heeft op onze investeringen. Het uitoefenen van actief aandeelhouderschap stelt ons in staat de invloeden op onze beleggingen goed te begrijpen en verantwoordelijkheid te nemen voor de effecten van onze beleggingen.

Als die effecten negatief zijn, en er een mogelijke of daadwerkelijke negatieve impact is van de bedrijfsvoering op bijvoorbeeld werknemers, gemeenschappen of de samenleving, gebruiken wij door het aangaan van dialoog en het stemmen op aandeelhoudersvergadering onze invloed om die impact te voorkomen, te verkleinen, of te herstellen.

In het uiterste geval kunnen wij besluiten om te desinvesteren. Daarbij nemen wij ook de (potentiële) negatieve gevolgen van de beëindiging op de maatschappij en het milieu mee. Het heeft onze voorkeur eerst onze invloed aan te wenden; als we niet meer zijn belegd kunnen we ook geen invloed meer uitoefenen.

5.2 Stemmen

5.2.1 Algemene uitgangspunten

Door te stemmen kunnen aandeelhouders invloed uitoefenen op belangrijke onderwerpen, zoals de strategie van de onderneming en de bestuursstructuur. Als actief aandeelhouder willen we die mogelijkheid gebruiken. Ons uitgangspunt is daarbij dat ondernemingen zich richten op een gezonde en winstgevende bedrijfsvoering op lange termijn, en dus rekening houden met de wereld om hen heen en hun werknemers. Daarvoor is een goed bedrijfsbestuur cruciaal. Hoe we die uitgangspunten gebruiken bij het stemmen op de aandeelhoudersvergaderingen staat in het stembeleid.

5.2.2 Stembeleid

Onze fiduciair manager stemt wereldwijd op aandeelhoudersvergaderingen van ondernemingen waarin wij beleggen. Het stembeleid is [openbaar](#), en we doen verslag over hoe we stemmen op aandeelhoudersvergaderingen.

5.3 Dialoog

5.3.1 Algemene uitgangspunten

Het voeren van dialoog over ESG-onderwerpen is de tweede wijze waarop wij onze invloed als aandeelhouder inzetten. Via onze fiduciair manager gebruiken we onze invloed actief om verbeteringen op ESG-gebied te realiseren, om op deze manier bij te dragen aan de kwaliteit, duurzaamheid en continuïteit van ondernemingen en markten. Dit doen we vanuit de visie dat dit uiteindelijk bijdraagt aan een beter maatschappelijk en financieel rendement van de beleggingen. Ook doen we dat om de mogelijke negatieve impacts van onze beleggingen te adresseren.

Het doel van dialoogvoeren is om toe te zien op de lange termijn waarde creatie van ondernemingen voor het uitbetalen van een gezond pensioen in een gezonde wereld. Om op effectieve wijze dialoog te voeren, doet onze fiduciair manager onderzoek naar ESG-onderwerpen in onze portefeuilles, wordt er duidelijk geprioriteerd, samengewerkt met andere beleggers en stakeholders, en worden de resultaten gemonitord.

Voorkeur voor scherpe prioriteitsstelling

Op de thema's Goed Bestuur, Klimaat, en Sociaal identificeert onze fiduciair manager de grootste risico's en kansen. Na analyse van de portefeuille wordt bepaald welke thema's en bijbehorende bedrijven in het dialoogprogramma aandacht verdienen. Daarbij worden de voorkeuren van deelnemers ook meegewogen. We richten ons op ESG-onderwerpen die financieel-materieel zijn, om zo risico op onze beleggingen te beperken; de meeste ernstige negatieve impact voor samenleving en milieu veroorzaken, om zo risico van de bedrijfsvoering op de wereld te verkleinen, en tenslotte onderwerpen die voor onze deelnemers van belang zijn. Daarbij is het formuleren van de concrete vraagstelling en verbeterdoelstelling van bedrijven essentieel. Daarom formuleert onze fiduciair manager de doelstellingen van de dialoog zorgvuldig.

Voorkeur voor samenwerking

Onze fiduciair manager voert het bedrijfsdialogenprogramma bij voorkeur samen met andere investeerders, om zo de invloed van de dialoog te vergroten. Dat gebeurt in formele zin, in internationale en nationale investeerderssamenwerkingen, maar ook informeel. Daar waar mogelijk en zinnig, kan ook dialoog aangegaan worden met vakbonden, non-gouvernementele organisaties, sectorinitiatieven, wetenschappers, lokale betrokkenen, en andere belanghebbenden, om zo informatie in te winnen.

Resultaten van bedrijfsdialoogprogramma

Om de voortgang bij bedrijven te beoordelen, stelt onze fiduciair manager doelen op voor elke dialoog en per engagementthema. Daarbij baseert onze fiduciair manager zich op internationale richtlijnen en goede voorbeelden uit de sector. De OESO (Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling)-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen zijn opgesteld om wereldwijd opererende bedrijven handvatten te geven om op juiste wijze bedrijfsvoering in te richten. Die richtlijnen en sectorspecifieke OESO-richtsnoeren zijn voor ons dan ook belangrijke uitgangspunten. De United Nation's Guiding Principles for Business and Human Rights zijn belangrijke leidende principes voor hoe bedrijven dienen om te gaan met mensenrechten in hun bedrijfsvoering.

Wanneer we in dialoog zijn na schending van internationale richtlijnen, met negatieve impact tot gevolg, zullen we een bedrijf, via onze fiduciair manager, vragen de negatieve impact te beëindigen, herstel aan te bieden voor de geleden impact, en zorgen dat benadeelden in staat zijn hun klachten kenbaar te maken (*access to remedy and grievance mechanisms*).

Voor elk van de thematische dialoogonderwerpen heeft onze fiduciair manager de vraagstelling in duidelijke scorecards vastgelegd, waarmee we het beleid, implementatie van beleid, transparantie en rapportage van bedrijven kunnen beoordelen.

Escalatiemogelijkheden bij onvoldoende resultaat van bedrijfsdialoogprogramma

Als de dialoog leidt tot onvoldoende resultaat, kan in het uiterste geval besloten worden tot desinvestering over te gaan. Daarbij zal ook een zorgvuldige afweging gemaakt worden over de mogelijke impact op betrokken belanghebbenden.

Het heeft echter onze voorkeur om eerst de dialoog meer kracht bij te zetten. Dit doen we door bijvoorbeeld nog meer samenwerking te zoeken met andere beleggers, in gemeenschappelijke dialoog of door het uitbrengen van een publiek statement, of in samenwerking met andere belanghebbenden. We kunnen ook onze aandeelhoudersstem gebruiken, en tijdens aandeelhoudersvergaderingen tegen benoeming van bestuurders, beloning van bestuurders, of heel specifiek voor ingediende aandeelhoudersresoluties stemmen. Een aandeelhoudersresolutie kunnen we ook, eventueel met andere beleggers, zelf inbrengen.

Onze fiduciair manager voert het bedrijfsdialoogprogramma namens ons uit. Zij rapporteren over de voortgang van dit programma. Tevens publiceren ze de lijst van bedrijven waarmee ze namens ons in dialoog zijn.

Thema's van het bedrijfsdialoogprogramma

Voor de risico's op de thema's Goed Bestuur, Klimaat en Sociaal geven we prioriteit aan het voeren van gesprekken over onderwerpen die financieel-materieel zijn, aansluiten bij onze achterban, en de meest ernstige negatieve impact op samenleving en milieu hebben. We kijken naar de schaal (de omvang van het risico), de reikwijdte en de mate van onomkeerbaarheid van mogelijke negatieve impact. Ook kijken we naar waar we de meeste invloed we kunnen uitoefenen, ook om ondernemingen aan te sporen om de negatieve impact van hun bedrijfsvoering te helpen oplossen of herstellen.

Onze fiduciair manager gaat namens ons de dialoog aan wanneer er zich ernstige incidenten of controverses voordoen in de portefeuille, buiten de thema's die we prioriteit geven om. Bijvoorbeeld als er incidenten zijn op het gebied van mensenrechten, arbeidsrechten, milieu, klimaat, en corruptie of omkoping (Global Compact principes van de Verenigde Naties). De vraagstelling voor dit type bedrijfsdialoog is het beëindigen van de ernstige incidenten en de negatieve impact en het aanbieden van herstel en verhaal voor benadeelden. Het bedrijf moet er voor zorgen beleid te ontwikkelen en te implementeren ter voorkoming van herhaling van gebeurde. Bijvoorbeeld door hun managementrisicosysteem te herzien of specifiek beleid te ontwikkelen. Bedrijven moeten transparant over deze verbeteringen, en eventuele moeilijkheden daaromtrent, rapporteren. Tenslotte is het belangrijk voor ons om te spreken met grote Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen. Deze gesprekken vinden plaats in samenwerking met andere grote Nederlandse

beleggers verenigd in Eumedion. Deze organisatie behartigt de belangen van de bij haar aangesloten institutionele beleggers op het gebied van corporate governance en duurzaamheid.

Transparantie over de gevoerde dialoog

Wij vinden het belangrijk transparant te zijn over ons verantwoord beleggen beleid, daarover leggen we jaarlijks in ons jaarverslag verantwoording af. Onze fiduciair manager publiceert tevens de lijst van engagementtrajecten die gevoerd zijn op hun website.

6 Positieve impact

We willen met onze beleggingen niet alleen streven naar het voorkomen van negatieve maatschappelijke effecten, maar ook om waar mogelijk positieve maatschappelijke impact te realiseren. Als onderdeel van onze verantwoordelijkheid willen we een positieve bijdrage leveren aan belangrijke sociale en duurzaamheidvraagstukken. Dit kan via investeringen die naast een rendementsdoelstelling een positieve maatschappelijke bijdrage hebben. Wij doen dit door investeringen die bijdragen aan de *Sustainable Development Goals*, via zogenaamde *Sustainable Development Investments*.

Sustainable Development Goals

De Verenigde Naties (VN) hebben de grootste socio-economische thema's van de 21ste eeuw ondergebracht in een set van 17 wereldwijde duurzaamheidsdoelstellingen: *Sustainable Development Goals*. Deze 17 wereldwijde duurzaamheidsdoelstellingen raken aan grote wereldwijde problemen en onderwerpen zoals armoede, mensenrechten, klimaatverandering, werkgelegenheid en economische groei, veiligheid en een goed rechtssysteem, en internationale samenwerking.

De VN hebben 2030 als jaar gesteld waarin deze doelstellingen moeten zijn behaald. Investeringen die bijdragen aan de SDGs zijn gedefinieerd als Sustainable Development Investments (SDI's). We vinden de Sustainable Development Goals nastrevenswaardig. Daarom meet onze fiduciair manager jaarlijks hoeveel onze investeringen bijdragen aan het bereiken van de Sustainable Development Goals. Het percentage van de investeringen die bijdragen aan de SDG's worden geclassificeerd als zijnde Sustainable Development Investments.

Naast het meten van exposure naar *Sustainable Development Investments* dragen we via dialoogprogramma's ook bij aan het bereiken van Sustainable Development Goals. Dit doen we bijvoorbeeld door op te komen voor arbeidsrechten, op te roepen tot meer diversiteit in besturen, en door bij te dragen aan de klimaattransitie.

7 Uitvoering Verantwoord Beleggingsbeleid

7.1 Transparantie over Verantwoord Beleggen

We geloven dat het belangrijk is dat we transparant zijn over de keuzes die we maken binnen onze beleggingen, en de afwegingen die we daarin maken op Verantwoord Beleggen gebied, voor zover dat geen afbreuk doet aan onze resultaten, of de effectiviteit van ons ingrijpen. We zijn ons bewust dat die transparantie in verhouding moet staan tot de tijdsbesteding en kosten en in het belang van onze deelnemer is.

7.2 Uitvoering Verantwoord Beleggingsbeleid

Onze fiduciair manager is verantwoordelijk voor de uitvoering van het verantwoord beleggingsbeleid. Wij monitoren die uitvoering door elk kwartaal geïnformeerd te worden over de voortgang, en indien nodig, onze fiduciair manager hierop te bevragen. Op reguliere basis bespreken wij specifieke onderdelen van de dienstverlening met betrekking tot verantwoord beleggen meer in detail. Waar nodig sturen we bij.